

УДК 378.21(045)

Синишина Вікторія

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті проаналізовані психолого-педагогічні умови формування готовності до діяльності студентів, майбутніх практичних психологів. Визначено, що сформовані творчі вміння (поряд з іншими професійно-важливими якостями) виступають одним з показників професійної компетентності майбутнього практичного психолога і впливають на формування оптимальної психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності. Ефективне формування готовності до професійної діяльності орієнтується на особистісно-діяльнісний підхід у навчанні студента, необхідною умовою цього процесу є використання практичних професійних ситуацій «кейс-стаді», моделювання професійних ситуацій, проблемна лекція, «групова дискусія».

Ключові слова: *практичний психолог, фахова підготовка, інтерактивні технології, особистісно-орієнтований підхід, кейс-метод, проблемна лекція.*

Постановка проблеми. Сьогодні українське суспільство переживає швидкоплинні соціально-економічні та політичні трансформації. Зміни у суспільному житті ставлять перед вітчизняною системою вищої освіти сучасні важливі завдання, серед яких якісна підготовка висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців. Молодий спеціаліст після закінчення вищого навчального закладу повинен ефективно адаптуватись до професійної діяльності, тому він повинен бути готовим до сучасних вимог професії. На основі досвіду педагогічної діяльності можемо з впевненістю констатувати, щоб успішно адаптуватися до діяльності, фахова підготовка практичних психологів має включати не тільки оволодіння знаннями, вміннями, які стосуються професійної сфери, а й активізувати особистісний розвиток та самореалізацію майбутніх фахівців.

Діяльність практичного психолога окреслюється психодіагностикою, психологічною корекцією та психологічним консультуванням. Діяльність практичного психолога відноситься до професій людина-людина і потребує рефлексії щодо іншої людини. Але ні один професійно підготовлений психолог не зможе пізнати внутрішній світ людини, не вмючи пізнавати себе, не розуміючи своїх глибоких переживань, почуттів та емоцій. Діяльність практичного психолога вимагає професійної майстерності щодо пізнання особистісних особливостей людей, це зумовлює високий рівень вимог щодо його фахово-особистісних якостей. Розвиток особистості практичного психолога, його професійно важливі якості є найважливішою умовою готовності до роботи у сфері психологічної допомоги особистості.

Для професійного та ефективного виконання діагностики, корекції та консультування практичному психологу необхідна спеціальна якісна підготовка в умовах навчання у ВНЗ. Досвід показує, що не завжди випускники ВНЗ готові до роботи практичними психологами, ця проблема знаходить місце у появі емоційного вигорання, психосоматичних розладів, неврастеній та різних видів неврозів. Тому об'єктами наукового аналізу виступають актуальні питання формування готовності практичних психологів до діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахова підготовка практичних психологів потребує сучасних концептуальних ідей і підходів. Теоретико-методологічним підґрунтям фахової професійної підготовки практичних психологів на сучасному етапі виступають концепції таких дослідників, як Д. Богоявленська, О. Бондаренко, В. Панок, Є. Пряжнікова, Л. Уманець, Н. Чепелева та інші. Дослідженням готовності психолога до професійної діяльності займалися такі вчені, як Н. Берегова, О. Бондаренко, А. Руденок, І. Томаржевська, І. Солійчук, В. Панок, Я. Чаплак, Б. Якимчук. Протягом всього періоду становлення практичної психології науковці зазначали, що професійна підготовка практичних психологів потребує системного підходу, взаємозв'язку між теоретичними дисциплінами та практично зорієнтованими навчальними курсами. Дослідження цього питання прослідковується в наукових працях таких вчених, як О. Музика, В. Горбунова, І. Загурська, Т. Майстренко. Проблема професійної освіти надзвичайно глибока та невичерпна. Наразі спеціальні дослідження, присвячені формуванню у майбутніх практичних психологів готовності до професійної діяльності, представлені в недостатній кількості, це, в свою чергу, зумовило обрання теми статті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. За твердженням Н. Шевченко, роки навчання майбутніх психологів у ВНЗ мають бути осмислені як цілеспрямований процес формування професійної готовності до творчої діяльності й професійного росту. Цей процес повинен бути розкритий як становлення особистості психолога, який під час підготовки оволодіває професією, її особливостями, цілями та вимогами, аж до необхідного рівня розвитку свого мовлення й уміння володіти собою [3, с.186–189].

Практична психологія – це галузь професійної діяльності. Вона має на меті завдяки технологіям, методикам сприяти вирішенню особистістю складних життєвих ситуацій, профілактику форм поведінки, що заважають ефективно адаптуватися до навколишнього світу. Протипоказання до такої діяльності в першу чергу фахівці, які не мають навичок власної рефлексії, проводять консультування, не подолавши власних комплексів, оскільки все вищеперераховане може привести до такого негативного явища, як контр перенос, коли власні неусвідомлені проблеми практичним психологом можуть перекластися на клієнта. Традиційні форми навчання не можуть глибоко охопити формування готовності практичних психологів до

екологічної професійної діяльності. Тому необхідним вбачається привести до гармонійних взаємозв'язків особистісні характеристики майбутніх фахівців, їх професійно важливі якості та реальні умови навчання, в процесі чого сформується готовність до діяльності. Це може уможливити тільки практично зорієнтована направленість педагогічного процесу, де на перший план виходить не традиційна теоретична підготовка практичних психологів, а розвиваюче інтерактивне навчання, де задіяні суб'єктність студента, його активність та саморозвиток.

Наразі існують суперечності у системі професійної підготовки психологів. Як зазначає Т.О. Ковалькова, суперечності існують між загальними, стандартизованими підходами до професійної підготовки практичних психологів і специфікою галузі, в якій реалізується фаховий потенціал, між доцільністю розробки технології формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності та відсутністю її обґрунтованості у вітчизняній та зарубіжній науці. Ці суперечності зумовлюють дослідження доцільності та необхідності використання інноваційних технологій і сучасних методів навчання для формування розвитку творчого потенціалу, особистісних та професійно-важливих якостей майбутніх практичних психологів, що, в свою чергу, уможливить розвиток готовності до професійної діяльності [1, с. 15].

Мета статті полягає у аналізі психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх практичних психологів до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи існуючу систему підготовки майбутніх фахівців – практичних психологів до професійної діяльності в системі вищої школи, ми виявили низку її особливостей: психологічна освіта найчастіше вибудовується по парадигмі репродуктивного засвоєння теоретичних знань. Об'єктно-орієнтовані знання з різних розділів фундаментальної психологічної науки не дозволяють студентам сформулювати цілісне уявлення про виникаючі психологічні проблеми особистості і способи їх вирішення. Спостерігається «відірваність» теорії від практики, існує репродуктивно-пасивний характер засвоєння знань у готовому вигляді, дисципліни психолого-педагогічного циклу не забезпечують належним чином формування професійних умінь. У майбутніх практичних психологів відсутній досвід творчого застосування отриманих знань в умовах реальної практики. Саме через це майбутні фахівці опиняються неготовими до професійної діяльності.

У наукових дослідженнях існують три точки зору на сутність поняття «готовність до професійної діяльності». У першій групі готовність розглядається як психічний стан особистості (Д. Узнадзе, Н. Левітін, Б. Ломов та інші), до другої групи належать точки зору, що трактують готовність, результатом підготовленості до діяльності (А. Крутецький, М. Кобзев та ін); третя група об'єднує перші дві точки зору (М. Дьяченко, Л. Кандибович). Згідно з думкою дослідників, готовність до діяльності розглядається, з одного боку, як стан налаштованості на майбутню

діяльність (ситуативна готовність), з іншого боку, як результат професійної підготовки (довготривала готовність). Отже, поняття готовності є одночасно психологічною характеристикою майбутнього фахівця і готовністю, що характеризується діяльністю та підготовкою. Власне тому ми виділяємо два компонента готовності: психологічний та діяльнісний.

Важливим фактором формування психологічного компонента готовності до професійної діяльності є характер мотиваційної сфери студента, готовність до саморозвитку, спрямованість на реалізацію творчого потенціалу особистості, перетворення соціально значимої діяльності. Крім того, факторами, що забезпечують стійку психологічну готовність до професійної діяльності виступають: стійкі професійні інтереси і схильності студента до обраної професії, індивідуально-психологічні особливості студента, як передумови для формування професійно важливих якостей; адекватна професійна самооцінка, задоволеність своїм професійним вибором.

Діяльнісний компонент готовності складається з системи знань, вмінь та навичок майбутніх фахівців. Низька сформованість діяльнісного компонента готовності до професійної діяльності є наслідком невміння застосувати отримані знання у вищому навчальному закладі в реальній практичній діяльності, відсутності реалізації професійних обов'язків з урахуванням індивідуальної професійної ситуації, незнання себе, своїх сильних та слабких якостей, відсутності тонкої диференціації власних емоційних станів – все це ускладнює професійний і особистісний ріст студентів в процесі навчання.

Головна причина низької готовності до професійної діяльності залежить від невміння творчо перетворювати отримані знання, уміння і навички у конкретній професійній ситуації. Оптимізація процесу навчання майбутніх психологів полягає у використанні інтерактивних форм і евристичних методів та створення для цього психолого-педагогічних умов.

До таких умов, на наш погляд, слід віднести:

1. Створення творчої атмосфери навчального процесу.
2. Ініціювання пошукової активності за рахунок використання евристичних методів навчання.
3. Навчання студентів способам вирішення проблемних завдань.

Виходячи з вищевказаного, проблема пошуку ефективних психолого-педагогічних умов формування готовності безпосередньо пов'язана з комплексною проблемою впровадження в навчальний процес практичних психологів інноваційних засобів навчання.

На кафедрі психології ДВНЗ «Ужгородський національний університет» активно застосовуються такі інноваційні методи, як метод проблемного викладу матеріалу. При такому підході лекція стає схожою на діалог, а викладання імітує дослідницький процес. На початку вивчення теми курсу перед студентами ставиться проблемне питання і дається проблемне завдання. Ефективність методу в тому, що окремі проблеми можуть підійматися самими студентами, тим самим викладач спонукає аудиторію до самостійного вирішення проблеми. Так, при викладанні дисципліни

«Психологія суїцидальної поведінки», доцільно на початку лекції поставити проблему психопатологічної концепції суїцидів: чи можливо стверджувати, що всі суїциди здійснюються психічно хворими людьми? Це питання протягом лекції активізує творчий потенціал студента, оскільки під час лекції студент повинен знайти ті аргументи і факти, які підтверджують або заперечують судження про обов'язковість психопатологій при суїциді.

Іншим ефективним методом, який ми застосовуємо на заняттях є кейс-метод або метод конкретних навчальних ситуацій. При вирішенні ситуації, яку викладач підбирає до теми і пропонує у вигляді випадку (цей випадок може бути вигаданим або заснованим на реальних фактах, які публікуються в медіа-ресурсах чи посібниках), не існує правильних відповідей, також відсутній алгоритм вирішення проблеми. Студентами обирається відповідь, яка є найбільш оптимальною у межах певної аудиторії.

Наведемо приклад кейсу для дисципліни «Психологія суїцидальної поведінки»:

Сорокасемирічна жінка проживає одна. Кілька місяців тому померла її племінниця, з якою вона періодично спілкувалася. Проживає в комунальній квартирі разом з сусідкою-п'яницею, відносини з якою далекі від ідеалу. Страждає на важке захворювання нирок, в зв'язку з чим одна нирка видалена, а з другої виведена стома. Отримує мізерну пенсію як інвалід першої групи. Близька подруга переїхала до дітей в інше місто, а її родичі живуть дуже далеко. Пенсії вистачає лише на хліб і найнеобхідніші ліки.

В один з вечорів жінка займалася досить звичною для неї справою, розглядала один з альбомів з фотографіями артистів театру і кіно. Несподівано вона перевела погляд на рукавичку, що виконує роль мочеприйомника, а потім знову стала дивитися на якусь фотографію. Як розповідала надалі пацієнтка, в цей момент у неї абсолютно несподівано виникла думка, що далі жити не варто. «Раніше, хоча і була невіруючою, вважала, що треба нести свій хрест до кінця, а тут прийшла думка, і я вже не змогла від неї позбутися, що краще покінчити життя самогубством, ніж так жити».

Жінка протягом деякого часу обмірковує спосіб самогубства. «Ні про що інше вже не думала. Якщо і раніше нічого мене з життям не з'єднає, а тут якось фізично відчула, що одна на світі і далі нічого хорошого мене не чекає». Вона вирішує померти від втрати крові і з цією метою приймає кілька таблеток аспірину, «щоб зменшити згортання». Чекає кілька годин, поки засне сусідка і подіють ліки, пише записку («нікого не звинувачую, подальше життя не має сенсу»), напускає в ванну теплу воду і, поринувши в неї, завдає собі глибокі порізи в області ліктьового згину на обох руках і досить швидко втрачає свідомість внаслідок великої крововтрати.

Її рятує випадковість: сусідка, виходячи з туалету, побачила, що з ванної тече вода (самовбивця не закрила щільно кран, і вода з кров'ю стала переливатися через край). Сусідка, що має в минулому досвід самопорізів, надала їй дуже кваліфіковану допомогу і викликала «швидку». Після

короткочасного перебування в реанімації хвора в зв'язку з висловлюваннями про небажання жити була переведена в психіатричну лікарню.

Питання до кейсу:

1. До засобів психологічної профілактики суїцидальних тенденцій відноситься превенція (як попередження самогубства) і поственція (як зниження суїцидальних проявів після суїцидальних спроб та замахів). На вашу думку, героїні данного кейсу показана поственція чи превенція?

2. Які засоби спеціального попередження самогубств можете запропонувати героїні кейсу.

3. Обґрунтуйте доцільність аутогенного тренування, як систему переключення організму з напруженого емоційного стану в стан емоційного контролю. Який психогігієнічний комплекс як засіб поліпшення емоційного стану суїциду показаний героїні кейсу?

4. Обґрунтуйте для героїні кейсу доцільність прогресивної релаксації як системи стабілізації емоційного стану в переафективний період.

Висновки. Визначаючи орієнтири психолого-педагогічного супроводу процесу формування готовності до діяльності студентів, майбутніх практичних психологів, слід визначити, що окрім підготовки їх до майбутньої професійної діяльності, яка передбачає оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками (діяльнісний компонент готовності), слід приділяти увагу психологічним факторам, особливо формуванню системи внутрішньої мотивації, пов'язаної зі спрямованістю до реалізації творчого підходу вирішення професійних задач і самовираження (психологічний компонент готовності). Ми намагалися теоретично довести, що сформовані творчі вміння (поряд з іншими професійно-важливими якостями) виступають одним з показників професійної компетентності майбутнього психолога і впливають на формування оптимальної психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності. Проблему несформованої психологічної готовності до професійної діяльності практичного психолога необхідно і можливо вирішувати на етапі навчання за рахунок формування творчих професійних умінь, які включають у себе розвиток творчого мислення, креативності як властивості особистості, і мотивації до творчої діяльності. Ефективне формування готовності до професійної діяльності має орієнтуватися на особистісно-діяльнісний підхід у навчанні студента, необхідною умовою цього процесу є використання практичних професійних ситуацій «кейс-стаді», моделювання професійних навичок, проблемних лекцій, «групових дискусій».

Перспективою подальших досліджень вважаємо обґрунтування доцільності застосування поряд з особистісно-діяльнісним підходом компетентнісного підходу до процесу фахової підготовки практичних психологів.

Список використаних джерел

1. Ковалькова Т.О. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки:

автореф. дис. .. канд. пед. наук. 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти. Національний авіаційний університет. Київ, 2016. 20 с.

2. Пащенко Т. Кейс-метод як сучасна технологія навчання спеціальних дисциплін. *Молодь і ринок*. 2015. № 8. С. 94–99.

3. Шевченко Н.Ф. Актуальні питання професійної підготовки психологів у системі вищої освіти. Здобутки, проблеми і перспективи. Київ : Ніка Центр, 2002. С. 186–189.

Синишина Виктория

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье проанализированы психолого-педагогические условия формирования готовности к деятельности студентов, будущих практических психологов. Определено, что сложившиеся творческие умения (наряду с другими профессионально важными качествами) выступают одним из показателей профессиональной компетентности будущего психолога и влияют на формирование оптимальной психологической готовности к будущей профессиональной деятельности. Эффективное формирование готовности к профессиональной деятельности ориентируется на лично-деятельностный подход к обучению студента, необходимым условием этого процесса является использование практических профессиональных ситуаций «кейс-стади», моделирование профессиональных ситуаций, проблемная лекция, «групповая дискуссия».

Ключевые слова: *практический психолог, профессиональная подготовка, интерактивные технологии, лично-ориентированный подход, кейс-метод, проблемная лекция.*

Synyshyna Victoriya

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF READINESS OF FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS TO PROFESSIONAL ACTIVITIES

The article has analyzed psychological and pedagogical conditions of the formation of readiness to activities of students, future practical psychologists. It has been determined that formed creative abilities (along with other professionally important qualities) are one of the indicators of professional competence of future practical psychologist and influence the formation of optimal psychological readiness to future professional activity. The effective formation of readiness to professional activity is oriented to the personally-oriented approach to student's study; the required condition of that process is using practical professional situations «case-study», modeling of professional situations, problem lecture, and «group discussion».

Keywords: *practical psychologist, vocational training, interactive technologies, personally-oriented approach, case method, problem lecture.*